

HET WOORD VAN DE WEEK

19e jaargang nr. 21

22 mei 1966

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Honderd jaar Volksonderwijs Honderd jaar Openbaar Onderwijs

In het huis van P. J. de Boer werd op 25 mei 1866 te Leeuwarden de Vereniging Volksonderwijs opgericht.

De 20 leden, onder wie de initiatiefnemers, de schoolopzieners jhr. mr. F. H. van Beyma thoe Kingma en mr. Ph. van Blom, kwamen uit alle delen van Friesland. De initiatiefnemers leidden de vergadering niet, omdat de provinciale inspecteur van het lager onderwijs en de andere schoolopzieners een brief gezonden hadden, om de vergaderden van hun voornemen af te brengen. Zelfs hadden deze leden van het schooltoezicht getracht onderwijzers in persoonlijke gesprekken van het bezoeken van de vergadering terug te houden.

Krachtig verklaarden deze pioniers dat zij het doel hadden het publiek „nauwkeurig omtrent den aard en de strekking der openbare volkschool in te lichten”. „De miskennen en de verdachtmaking van de openbare school is bekend. Hare eer mag niet onverdedigd blijven.”

De begintijd is niet gemakkelijk geweest. Vrij spoedig wordt de Friese vereniging de Nederlandse Vereniging Volksonderwijs. Opmerkelijk is dat met alle nadruk gesteld wordt dat van Volksonderwijs geen enkele poging zal uitgaan het bijzonder onderwijs verdacht te maken. Volksonderwijs wil de schoolkinderen buiten de strijd laten en alleen de openbare school tegen lasterlijke en hatelijke aanvallen verdedigen.

Zeer positief wordt Volksonderwijs' plaats tegenover het confessioneel onderwijs voor eens en voor altijd bepaald. Voorzitter jhr. mr. Van Humalda van Eijsinga verklaart bij de opening van de algemene vergadering in 1874: „Ik geloof niet, dat iemand onzer aan de voorstanders der bijzondere school het recht misgunt, dat de tegenwoordige wetgeving hun waarborgt; ik denk dat niemand onzer het stelsel terug wensch, waarbij de oprichting eener bijzondere school afhankelijk gesteld wordt van de toestemming van het openbaar gezag. Ik verbeeld mij, dat wij uit liefde voor recht en billijkheid de eersten

zouden zijn om voor deze bevoegdheid onzer tegenpartij op te komen.”

In de eerste tienjarige periode houdt de vereniging zich bezig met velerlei onderwerpen: kosteloos onderwijs, verbetering van de salarissen van de onderwijzers, invoering van verplicht onderwijs, vermindering van het „getal kinderen voor elken onderwijzer”, de opleiding van de onderwijzer, de wijziging van de formulering „opleiding tot alle christelijke en maatschappelijke deugden” in „hunne zedelijke vorming”. Nog steeds willen wij artikel 42 modernere formuleerd zien.

In 1876 telt Volksonderwijs 10.000 leden en heeft de woordvoerder van een confessionele partij in de Tweede Kamer reeds gesproken over de

personalia

Dr. GOVERT STELLINGA, geboren 1913 te Dockum, begon zijn loopbaan als onderwijzer en promoveerde aan de Universiteit te Groningen op het onderwerp „Zinsvormen en Zinsfuncties in de abele Spelen”. Hij was vervolgens leraar aan verschillende scholen voor v.h.m.o. en verzorgde uitgaven van alle abele spelen en sotternieën.

Hij bekleedde verschillende functies in het maatschappelijke en politieke leven, was o.a. lid van de Provinciale Staten van Groningen, voorzitter van de Humanistische Werkgemeenschap in de P.v.d.A., voorzitter van de Vereniging van Avondlycea in Nederland, hoofdbestuurslid en voorzitter Gemeenschap en gewest Groningen Humanistisch Verbond, secretaris Openbare Leeszaal Groningen en provincie Groningen, voorzitter Rotterdamse Wijkraad Nieuw-Charlois.

In 1962 benoemd tot algemeen rector van de Openbare Scholengemeenschap te Utrecht. Thans algemeen voorzitter van Volksonderwijs.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 22 mei 1966

„gevreesde en geduchte Vereeniging Volksonderwijs”.

In 1915 neemt een aantal leden het initiatief Volksonderwijs op haar vijftigste verjaardag een nuttig geschenk aan te bieden: een Fonds tot Steun aan Volksonderwijs, „dat in de komende jaren de groei en de bloei van de vereniging zou kunnen bevorderen”.

Het Fonds heeft in de loop der jaren bijzonder nuttig werk voor het openbaar onderwijs verricht: steun bij de stichting van kleuterscholen, bij vervoer van leerlingen, bij wedstrijden, tentoonstellingen, borg staan bij geldleningen voor lokalen enz.

Donker gaat het er voor ons openbaar onderwijs uitzien, als op 20 juli 1933 de minister van O.K. en W. de gemeenten verzoekt 238 met name genoemde openbare scholen op te heffen. De gemeenten sluiten op staande voet 89, de Kroon 57. En alsof dit nog niet genoeg is, heft een aantal gemeenten op eigen aandrift, en om het fraaie voorbeeld te volgen, zonder enig bevel een groot aantal openbare scholen op. Maar gedeputeerde staten van Noord-Holland moeten de gemeente Amsterdam het bevel thuis sturen 41 scholen te sluiten. Zestig soortgelijke bijzondere scholen blijven in die stad bestaan.

Een vierhonderdvijftigtal scholen, 15 % van alle bestaande openbare scholen vallen ten offer aan de bezuinigingswoede van de toenmalige regering-Colijn. Ze werden bezocht door meer dan 20.000 leerlingen. De gevolgen zijn jarenlang voelbaar geweest, de sociale waardering voor het onderwijzersambt een knauw toegebracht. De kwekeling met akte stopte hier en daar wat gaten.

In onze tijd is een van de belangrijkste gebeurtenissen op onderwijsgebied de invoering van de mammoetwet. Een van de belangrijkste regelingen uit de wet is de planprocedure, een poging om maar niet lukraak overal scholen op te richten, maar dit te doen volgens bepaalde regels en via overleg van regering met de organen die zich met scholenstichting bezig houden.

Er steekt echter een scherpe en diepe angel in het vlees van het openbaar onderwijs en dus van Volksonderwijs. De instanties die het meest voor het openbaar onderwijs gedaan hebben en het dichtst bij de openbare scholen geleefd hebben en leven, de Nederlandse gemeenten, mogen na 1968 buiten dit plan geen scholen meer oprichten. Daardoor ontstaat een zonderlinge toestand: als het bevoegd gezag gemeentelijk is, mag het niet, maar als dit bevoegd gezag bijzonder neutraal of confessioneel is, kan het zijn gang gaan! Wij vragen: is een dergelijke achterstelling principieel wel in overeenstemming met die geest waarin intertijd de grondwet geschreven is? Waarom de ene inbreuk op de planprocedure wel dulden en de andere niet?

De oplossing is dat het bijzonder onderwijs, nu de planprocedure niet strikt rechtvaardig te regelen valt, zelf afstand doet van zijn recht scholen buiten de planprocedure op te richten. Ik kan me eigenlijk niet voorstellen dat het confessioneel onderwijs ergens van profiteren wil, dat aan het openbaar onderwijs is onthouden. Waarom zou het de openbare school iets opleggen, waaraan het zichzelf niet houden wil? De regering heeft de plicht, het openbaar onderwijs dezelfde kansen te geven ten aanzien van scholenstichting als het confessioneel, *door een openbare school onmiddellijk op het plan te plaatsen* als een bijzondere school of afdeling opgericht wordt buiten het plan.

Een van de belangrijkste resultaten bij de door-denkning van de grondslagen van het openbaar

onderwijs is wel dat er voor de grote geestelijke stromingen in Nederland geen gemeenschappelijke geloofs- of levensovertuiging op te stellen is en dat daar principieel ook niet naar te streven is. Ik geloof dat het goed geweest is, dat de werkgroep, samengesteld uit christenen en humanisten, mensen van Volksonderwijs, de Nederlandse Ouderraad en de Nederlandse Onderwijzersvereniging deze waarheid nog eens uitdrukkelijk als uitgangspunt gekozen heeft.

Wij weten nu heel goed dat er geen algemeen christendom te formuleren is als grondslag van de openbare school, noch een algemeen humanisme. Het is niet mogelijk een grootste gemene deler van de overtuigingen van oprechte Nederlanders te bedenken, maar ook niet één overtuiging of geloof dat allen zouden moeten aanhangen of althans erkennen als algemeen geldend.

Wij zijn in de werkgroep tot de conclusie gekomen, dat voor allen die de openbare school kiezen, deze het doel inhoudt: de kinderen op te voeden tot het betrachten van menselijkheid, tot humaniteit, tot eerbied voor en dienen van de medemens. Zij zullen er opgevoed worden tot erkenning van de andere persoonlijkheid van een andere mens. Dit is de grondslag voor een gemeenschappelijk handelen, ongeacht of men nu een humanist of christen is of nog andere opvattingen huldigt.

Daarom heeft de openbare school nodig een vak dat rekening houdend met de stand van hun ontwikkeling de leerlingen speciaal inleidt tot de grondslagen van onze cultuur, de verschillende levens- en geloofsovertuigingen, kennis van bijbel en mythologie, de drijfveren van mensen bij wie van een uitzonderlijke levensvervulling sprake is.

Dit vak heet Kennis van Geestelijk Leven omdat een benaming bijbelkennis, cultuurgeschiedenis van het christendom of cultuurgeschiedenis van de oudheid een te beperkte inhoud aanduidt. Het is van belang dat onze jeugd op onze scholen opgroeit in het besef, dat zij met deze levensvragen te maken heeft en naar een standpunt moet zoeken. De openbare school behoort zonder een bepaalde levens- of geloofsovertuiging op te dringen, daartoe de impulsen te verschaffen en deze vragen niet uit de weg te gaan. Hiernaast past dat voor kinderen, wier ouders dit wensen, godsdienst- en humanistisch-vormingsonderwijs op de school mogelijk zijn, als ook de kerk of de vereniging op geestelijke grondslag dit onderwijs wenst. Want deze instanties zijn verantwoordelijk voor de inhoud van dit onderwijs en niet de openbare school of haar bevoegd gezag.

Voor Volksonderwijs is, mede op grond van de rapporten van de werkgroep, de plaatsbepaling in onze tijd duidelijk: de ouders bepalen naar eigen vrije keuze of hun kind wel of niet rooms-katholiek of protestants godsdienstonderwijs of humanistisch-vormingsonderwijs zal volgen: een dienst hun aangeboden door de openbare school. De school biedt het vak Kennis van Geestelijk Leven dat voor ieder bestemd is.

Zo wordt het openbaar onderwijs toegerust op een wijze, die ieder overtuigen kan dat de openbare school ook voor zijn kinderen toegankelijk is. Daarvoor blijft Volksonderwijs ook in onze tijd pal staan.

Wij hebben van 1866 af een school willen opbouwen waar we onze evennaaste, onze medemens in zijn overtuiging ernstig nemen en eerbiedigen, net zo serieus als we vinden dat die naaste onze eigen overtuiging behoort te behandelen. We willen een school, uitgaande van de aanwe-

zigheid van goed onderwijs, waar onze kinderen, net als later in de maatschappij, mensen (en kinderen) van eigen en andere geloofs- en levensovertuiging ontmoeten. Want wij wensen geen school waar één overtuiging de grondslag is en die alleen die ene als waarheid voor allen erkent.

De discussies over het karakter van het onderwijs zijn nog steeds in volle gang, veelvuldig komen ze aan de oppervlakte. Bij de steeds toenemende integratie van mens en maatschappij past steeds minder een „geïsoleerde” school, die zich tot een deel van die maatschappij beperkt. Men gaat inzien dat een school, niet verdeeld naar richtingen, toch niet zo'n hersenschim is als lange tijd gemeend werd. Hier zitten perspectieven die voor een gezamenlijk open beraad een vruchtbare bodem beloven.

In de komende jaren zal het didactische gebeuren in de klas en bij de leerlingen steeds meer in het middelpunt komen te staan. Hulpmiddelen bij het onderwijs voor docent en leerling als talenpracticum, geprogrammeerde instructie en televisie, de grote vlucht die de andere audiovisuele middelen nemen, wijzen daar al op. Maar ook het feit dat we meer tot het inzicht komen dat wij bij het leerproces vaker en vroeger moeten kunnen corrigeren en stimuleren, werkt dit in de hand, evenals de mogelijkheden na 1968 voor studielessen ook in de hogere klassen en die voor een beter en natuurlijker eind-examen.

Gelijke mogelijkheden bieden op voortgezet onderwijs en universiteit richt onze aandacht op goed en verantwoord kleuteronderwijs en op goed stimulerend taalonderwijs. Hiervoor moeten, om de leerlingen leervaardiger te doen worden, de leraren meer tijd beschikbaar krijgen, juist ook buiten de — hoezeer ook te waarderen — klassikale les. Daarvoor moeten de mogelijkheden gegeven worden en is een ernstige beschouwing van de klassedeler noodzakelijk. Dan kan de „taalarmoede” effectief bestreden worden en kunnen taalbarrières worden gesloopt. Laten we twee klassen in dit verband eens nader beschouwen: een kleuterklas met veertig, een brugklas met 32 leerlingen. In de kleuterklas is de overgang uit het kleine gezin naar de volle klas wel zeer groot; in het brugjaar moeten de docenten de leerlingen determinerend leiden naar de tweede klassen van

eigenlijk alle soorten voortgezet onderwijs. Dit zijn in beide gevallen te zware opdrachten: er worden te veel leerlingen slachtoffer van deze te grote klassen. Landen als Zweden, Noorwegen, Oostenrijk, Finland, België, Italië en IJsland hebben bij het basisonderwijs een klassegemiddelde van minder dan 25 leerlingen, terwijl het in Nederland 32 is. Van onze leerlingen in het lager onderwijs zitten 36% in klassen van meer dan 35, 1400 in klassen groter dan 54. Een diep respect vervult ons voor de arbeid van het Nederlandse docentencorps.

Ik heb gepoogd u een beeld te geven van wat in het openbaar onderwijs en Volksonderwijs op het ogenblik leeft. Dit alles houdt rijke perspectieven in voor de toekomst. Maar weet wel: Alleen als wij doorwerken aan wat we ons als ideaal gesteld hebben — wij, dat zijn de schoolmeesters, de ouders, de voorvechters van het openbaar onderwijs — zal er iets van wat we ons voorstellen tot stand komen. De school, die ons daarbij voor ogen staat, vinden we terug in de woorden van de studie „Welvaart, Welzijn en Geluk”:

een school, „waar het ontmoeten op de voorgrond staat, waar een sfeer heerst van wederzijds begrip en respect, waar eerbied is voor de persoonlijke vrijheid van keuze, waar men rekening houdt met de geestelijke draagkracht van de kinderen, waar men er op gericht is het inzicht in de levensvragen te wekken en een klimaat te scheppen waarin ieder op zo verantwoord mogelijke wijze tot eigen meningsvorming kan komen.”

Er zullen minder generaties nodig zijn om in Nederland tot één school te komen, dan er verbuikt zijn om van de ene school ten minste drie te maken. Wij zullen de generatie zijn, die de openbare school, met behoud van haar *wezenlijke* grondbeginselen, in de *praktijk* weer toegankelijk moet maken voor kinderen uit alle bevolkingsgroepen.

Bij de vele gelukwensen bij het honderdjarig bestaan van Volksonderwijs was er ook een van de voorzitter van het Humanistisch Verbond. Terecht, want humanisten hebben alle redenen een uitbouw van de openbare school en een verdere groei en bloei van de vereniging Volks- onderwijs te bevorderen.

G. STELLINGA

BUITENWERKCOMMISSIE

Zomerprogramma 1966

kinderkamp (10-12 jaar)

Elspeet van 9 t/m 16 juli.

Leiding de heer en mevr. C. J. van Oorstgijsen-van Praag.

Kosten van deelneming f 65,—.

tentenkampen (13 t/m 15 jaar)

De tentenkampen voor jongeren van 13 t/m 15 jaar worden ditmaal gehouden in Rijssen (O) op een terrein

van de stichting „Zon en Vrijheid”, waardoor gebruik gemaakt kan worden van de aanwezige kampeeracomodatie.

Rijssen ligt in een prachtige bos- en heuvelrijke omgeving; op geringe afstand is er eveneens een goed openluchtzwembad.

De kampperioden zijn:

I. 2—16 juli prijs f 100,—.

Leiding R. Thoutenhoofd.

II. 16—26 juli prijs f 75,—.

Leiding Mej. J. Oosterwold.

III. 26 juli—5 aug. prijs f 75,—.

Leiding heer en mevr. Chrispijn.

Alle prijzen zijn exclusief reiskosten.

trektochten (16 t/m 18 jaar)

Denemarken van 5 t/m 20 juli.

Leiding: de heer F. Doleman.

Prijs: f 180,— (waarin begrepen een geraamd bedrag van ± f 60,— o.a. reiskosten).

Engeland is volgeboekt.

I.H.E.U.-kamp (18 t/m 23 jaar)

Frankrijk van 24 juli t/m 7 aug.

Prijs inclusief congresdeelname: f 215. Reiskosten circa f 70,—. Leiding: De heer en mevrouw Doké.

Voor alle kampen inlichtingen en opgaven bij mej. O. Verwaal, Kastelenplantsoen 58, Utrecht. Tel. 030-80574.

Gewoon

Uit de hongerwinter hebben wij een bijzondere voorliefde voor kookboeken overgehouden. Het zal u misschien net zo gegaan zijn: door het wondere mechanisme, dat wij in ons lichaam meedragen, werden wij er voortdurend aan herinnerd, dat het nu toch werkelijk tijd werd een hapje te nemen. Maar omdat het hapje uitbleef of veel te klein was om de innerlijke stem het zwijgen op te leggen, bleef het gebabbel maar voortduren en wij hadden nauwelijks gelegenheid onze aandacht op iets anders te richten. „Nog even geduld”, riepen wij terug, „dan krijg je een groot bord vol met bruine bonen met veel spekvet.”

„En kaantjes?” zei mijn maag dan.

„Een heleboel, heel grote, kanen. En gebakken eieren met spek. En net zoveel wittebrood met kaas als je wilt. Jonge en oude”.

Zo ging dan de conversatie nog een tijdje door. Om te weten, wat er allemaal bestaan had en opnieuw zou gaan bestaan, keken wij de kookboeken na en daar vonden wij een keur van de fijnste gerechten. Men noemt zulke boeken geloof ik ontsnappingslectuur.

Wij zijn niet pessimistisch, maar omdat je nooit weet wat er nog gebeuren kan, hebben wij een kleine bibliotheek van kookboeken aangelegd. Persoonlijk kijk ik er niet meer in. Een overmatige belangstelling voor de buikvulling vind ik onbeschaafd. Mijn vrouw leest ze wel, maar zuiver uit wetenschappelijke belangstelling. Zij bestudeert de bereidingswijze van gerechten die wij nooit zullen eten, alleen om de culturen van ons omringende volkeren beter te kunnen begrijpen. En een heel enkele maal, als een probleem haar bijzonder boeiend voorkomt, bereidt zij wel eens een buitennissig gerecht, maar, gelijk gezegd, puur als een vorm van toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek.

Toen wij onlangs weer eens een hoogst merkwuurde en niet onsmakelijke toespijs hadden, vertrouwde zij mij toe: „Eigenlijk zie je, eigenlijk vind ik griesmeelpudding met bessensap toch altijd nog het lekkerste.” Het was een bekentenis, zoals alleen mensen uitwisselen die elkaar tot in de grond kennen en die weten, dat de ander er nooit misbruik van zal maken. Ik bleef niet achter en verklaarde, dat er bovendien niets, maar dan ook niets gaat boven een snee roggebrood met jonge kaas.

Ik geloof, dat men pas na rijpe en goedverwerkte ervaring tot zulke uitspraken kan komen. Als men nog maar pas de drempel van het grote leven heeft overschreden, verlangt men naar het avontuur. Men denkt dan: „Oh, als ik ooit eens bortsch zou mogen eten als men in Przse-mysl eet, of goulash zoals die in de poeszta wordt geserveerd of boullabaisse gelijk de Mar-

seillaan die pleegt te eten, dan pas zou ik geheel gelukkig zijn. Maar wie eenmaal een paar bordjes van die soep naar binnen heeft gewerkt, denkt er wel anders over.

En zo is het met vrijwel elke buitennissigheid. Men moet er even door heen. Zelf heb ik enige tijd aan afwijkende meningen uiting trachten te geven door afwijkende kleding en haar-dracht. Daarom heb ik ook enig begrip voor de jongelieden die dat vandaag weer doen. Ik geloof nu, dat ik het mis had, gelijk zij het thans mis hebben. De bijzondere aandacht, die de massa, welke overtuigd moet worden, heeft voor het kapsel en de kleding, maakt dat de wezenlijke beginselen in de schaduw blijven. Veel beter is het gewoon te doen en toch geheel jezelf te blijven.

(Een lange tussenzin: Misschien, waarschijnlijk zelfs, is het dragen van lang haar — ook voor mannen — „gewoner” dan het hebben van een middenscheiding die met oliën en vetten op haar plaats moet worden gehouden. Waarom de meisjes wel en de jongens niet? En Lodewijk XIV en Willem III dan, om maar eens een paar langharigen te noemen? En al dat wassen, is dat wel zo gezond en door de natuur geboden? Als ik naga, hoeveel tijd ik wel onder de douche doorbreng om de lichaamsvetten, die door de natuur gegeven zijn, weer af te wassen, twijfel ik wel eens.) En nu in alle ernst: Zouden het niet de allergrootsten zijn, die gewoon, zonder stemverheffing, zonder fanfares, kortom zonder poeha, hun eigen weg gaan? Voor wie geen eigen weg heeft, is dat gemakkelijk, maar wie zelf een nieuw pad baant en toch gewoon blijft doen, moet een reus zijn.

Hieraan moest ik denken toen allerwege bisschop Bekkers is herdacht. Zonder grote gebaren, zonder vergaderfasen, rustigweg met zijn zachte „g” zei hij dingen die voor zijn kring een revolutie betekenden. In en buiten zijn kerk heeft hij de mensen tot luisteren gedwongen. Niet doordat hij met een donderende stem vanaf spreekgestoelten hoog boven de massa grote woorden sprak. Maar doordat hij moedig, vrijmoedig en vasthoudend maar menselijk en begripend zijn afwijkende mening uitsprak. Om het eens anders te zeggen: Hij verenigde een rotsvaste overtuiging met een minimale geldingsdrang en een brede sociale spreiding. Het is geen kinderachtige poging tot annexatie van een groot man, als ik bisschop Bekkers een humanist zou willen noemen. Was Erasmus niet ook een priester?

Ik geloof, dat ons land een groot man, in het menselijke waard om nagevolgd te worden, armer is geworden. Hij was buitengewoon gewoon.

H. H.

lezingen voor de radio

Zondag 29 mei VARA 9.45 uur:

wijlen H. G. CANNEGIETER: Uitgesproken door G. Stuiveling:
„Geestdrift en nuchterheid”.

Zondag 5 juni VARA 9.45 uur:

E. Happé: „Alweer het weer”.

Zondag 12 juni VARA 9.45 uur:

A. J. Wichers: „Er is veel veranderd sedert Luther”.